

Date of first submission	2026-06-13
Date of acceptance of article for publication after review	2026-07-25
Date of publication/publication	2026-07-25

LOCAL IDENTITY IN URBAN DEVELOPMENT: LIMITS AND POSSIBILITIES OF ARCHITECTURAL REGULATION

Yurii OHONOK

PhD, Associate Professor

Department of Architecture and Construction,

King Danylo University

E-mail: yurii.ohonok@ukd.edu.ua

ORCID: 0009-0004-3976-8970

Abstract. Background: Local identity is a component of the urban environment that can be lost even when listed monuments remain physically intact. Changes in development scale, obstruction of familiar views, loss of passages through urban blocks, and displacement of everyday functions may weaken the community's relationship with a place. **Purpose:** The study determines which spatial features and use conditions sustain local identity and how they can be considered in new development, reconstruction, and post-war recovery. **Methods:** A comparative analysis was conducted of fifteen Ukrainian studies in architecture, urbanism, heritage protection, and public administration. **Results:** Local identity depends on parcel structure, visual corridors, the treatment of ground floors, access to courtyards and passages, conditions for local events, and the customary scale of streets. Urban-planning documents should therefore regulate not only height and density but also the spatial relationships that keep heritage visible, usable, and meaningful. Residents' participation is valuable as a source of knowledge absent from archives and drawings. In post-war recovery, urban continuity does not necessarily require literal replication; it may involve restoring the relationships through which a place remains recognizable and livable. **Conclusions:** Historical and architectural reference plans, local development rules, competition briefs, and public consultations should translate intangible values into explicit, evidence-based design requirements.

Keywords: architecture, local identity, urban memory, intangible heritage, historic environment, development regulation.

Постановка проблеми

Українське місто змінюється швидше, ніж устальюється мова, якою суспільство описує цінність цих змін. Нове будівництво, реконструкція, транспортні рішення, комерціалізація перших поверхів і повоєнне відновлення зазвичай оцінюються через площу, висоту, щільність, функціональність та економічну доцільність. Ці показники потрібні, однак вони не пояснюють, чому одна перебудова сприймається мешканцями як природне продовження міста, а інша – як втрата знайомого місця навіть тоді, коли формально не знесено жодної пам'ятки. Причина полягає в тому, що міське середовище має не лише матеріальну, а й смислову будову. Його впізнаваність підтримують звички, назви, маршрути, ритуали, спогади, локальні історії, способи зустрічатися і користуватися відкритим простором.

Тому вихідною тезою дослідження є розуміння локальної ідентичності не як декоративної «атмосфери», яку можна відтворити стилізацією фасаду, а як відношення між спільнотою, просторовою структурою та часом. Б. С. Черкес і Я. М. Юрик прямо наголошують: «Збереження історичної ідентичності та пошук нової в архітектурі міст визнано пріоритетним завданням сучасної практики і теорії архітектури» (B. S. Cherkes & Ya. M. Yuryk, 2014). Такий акцент змінює логіку регулювання. Охороняти потрібно не тільки фізичний об'єкт, а й умови, завдяки яким він залишається прочитуваним, уживаним і значущим у повсякденному житті.

Особливо гостро проблема проявляється в історичних центрах. О. В. Рибчинський показує, що середмістя поєднує історичну, містобудівну, архітектурно-естетичну, емоційно-художню та наукову цінності (О. В. Rybchynskiy, 2017). Цілісність тут створює не сума окремих будинків, а їх взаємодія з площею, вуличною мережею, силуетом, ландшафтом і подіями. Влучне авторське формулювання – «середмістя – це відображення властивої для міста історико-культурної та просторової ідентичності» (О. В. Rybchynskiy, 2017) – дає підстави розглядати центральну частину міста як складний об'єкт регулювання, де матеріальні й нематеріальні компоненти не можуть бути розділені без втрати змісту.

Існуючі охоронні інструменти переважно працюють із тим, що можна нанести на план: межею пам'ятки, історичного ареалу, охоронної або буферної зони. Натомість пам'ять місця, локальний образ чи практика громади часто залишаються в пояснювальних текстах і не доходять до конкретного проектного завдання. Саме цей розрив між визнаною цінністю та обов'язковою містобудівною вимогою становить головну наукову і практичну проблему статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема локальної ідентичності постає в українських дослідженнях у різних контекстах, однак майже завжди повертає до зв'язку між пам'яттю та простором. Б. С. Черкес і Я. М. Юрик описують громадський простір як нашарування ідентичностей, що виникали в різний час, і наголошують на необхідності співвідносити нові архітектурні рішення з пам'яттю місця (B. S. Cherkes & Ya. M. Yuryk, 2014). Я. М. Юрик розглядає місто як середовище матеріалізації соціальної пам'яті й пов'язує його якість із безпекою, орієнтованістю, функціональною зручністю, естетикою та можливістю самоідентифікації (Ya. M. Yuryk, 2015). Це важливе уточнення: пам'ять існує в місті не окремо від повсякденності, а через спосіб користування вулицею, площею, будинком чи маршрутом.

М. М. Космій послідовно розвиває поняття нематеріальних чинників і показує, що вони не є додатком до архітектурної форми. Законодавчі, політичні, етичні, релігійні та ландшафтно-естетичні уявлення впливають на те, як місто будується і як його сприймають (М. М. Kosmii, 2019). В іншій праці автор підкреслює міждисциплінарність цієї теми й зауважує, що нематеріальні чинники не лише змінюють простір, а й виявляють недоліки його матеріальної організації (М. М. Kosmii, 2020). На прикладі Івано-Франківська М. М. Космій і І. В. Гребенюк пов'язують просторову ідентичність з історичною пам'яттю, локальними традиціями, соціальними сценаріями та ментальними образами (М. М. Kosmii & I. V. Hrebeniuk, 2026). Фізичний простір у такому прочитанні є не оболонкою, а носієм значень.

У працях про історичне середовище ця теза набуває точнішого архітектурного змісту. Л. О. Апостолова-Сосса і О. О. Зливкова описують традиційний характер через розпланування, парцеляцію, щільність, висотність, масштаб, морфотипи забудови, матеріали, види, силуети, ландшафт і благоустрій (L. O. Apostolova-Sossa & O. O. Zlyvkova, 2015). О. В. Рибчинський показує, що цінність середмістя виникає зі взаємодії забудови, площ, вуличної мережі, силуету та історичних подій, а не із суми окремих пам'яток (О. В. Rybchynskiy, 2017). М. В. Каплінська на прикладі ринкових площ Галичини звертає увагу на конфлікт між охоронною метою та універсальними будівельними нормами: стандартна ширина дороги, протипожежний розрив або нова червона лінія іноді руйнують історичний устрій, який мали б захищати (М. V. Kaplinska, 2015). В. М. Мещеряков також наполягає, що відтворення чи збереження окремого об'єкта не можна відривати від характеру його оточення (V. M. Meshcheriakov, 2018).

Між теоретичним визнанням цінності середовища та реальною практикою залишається інституційний розрив. С. І. Кот звертає увагу на нерівномірну спроможність органів охорони спадщини, проблеми обліку й слабе виконання чинних норм (S. I. Kot, 2018). Є. О. Архипова і О. О. Клевчук додають до цього неповноту реєстрів, фрагментарність регулювання, недостатнє фінансування та брак постійного моніторингу (Ye. O. Arkhypova & O. O. Klevchuk, 2021). О. В. Бабушко розглядає історико-архітектурний опорний план як основу для визначення історичних ареалів, зон охорони та режимів використання, але зауважує, що

відсутність або застарілість цього документа позбавляє громаду зрозумілих підстав для оцінювання нової забудови (O. V. Babushko, 2025).

Окреме значення мають праці, у яких спадщину розглянуто з позиції її носіїв. З. О. Босик і Л. М. Снігирьова наголошують, що нематеріальна культурна спадщина живе завдяки практиці, комунікації та передачі між поколіннями (Z. O. Bosyk & L. M. Snihyrova, 2015). Для дослідження міста це означає, що мешканці є не лише учасниками погодження, а й джерелом відомостей про повсякденні маршрути, локальні назви, місця зустрічей і способи використання простору. У контексті відбудови Є. М. Демешкант пов'язує спадкоємність із планувальною структурою, просторовими співвідношеннями, характером забудови та функціями, сформованими історичним розвитком (Ye. M. Demeshkant, 2024). Ю. С. Баланюк водночас фіксує розрив між значним теоретичним доробком і практикою збереження та пристосування архітектурно-містобудівної спадщини (Yu. S. Balaniuk, 2022).

Наведені дослідження дають змогу говорити про локальну ідентичність предметно, через будову й використання простору. Водночас залишається відкритим практичне питання: як врахувати ці знання в конкретному проєкті, не перетворивши пам'ять місця ані на декларацію, ані на довільну заборону.

Методи

Мета статті – з'ясувати, які просторові ознаки й умови користування підтримують локальну ідентичність та як їх можна враховувати під час оцінювання нової забудови, реконструкції й повоєнного відновлення.

Матеріалом стали п'ятнадцять українських праць, присвячених міській пам'яті, нематеріальним чинникам в архітектурі, традиційному характеру середовища, державному регулюванню та відбудові історичних міст. Порівняльний аналіз було зосереджено на тих фрагментах, де автори пов'язують культурне значення з конкретною просторовою ознакою або практикою користування. Дослідження має теоретико-прикладний характер і не замінює обстеження конкретного міста; його завдання полягає в уточненні питань, які варто ставити до проєкту в історично сформованому середовищі.

Виклад основного матеріалу

Локальна ідентичність як предмет архітектурного регулювання

1. Від образу міста до просторового права громади

Локальна ідентичність виникає тоді, коли мешканець здатний упізнати місце, пов'язати його з особистим і колективним досвідом та передбачити допустиму міру його зміни. Це визначення принципово відрізняється від маркетингового «бренду міста». Бренд може бути створений зовні й поширений комунікаційною кампанією; ідентичність формується тривалим користуванням, конфліктами, турботою і пам'яттю. Вона не є незмінною, але зміни набувають легітимності лише тоді, коли містяни можуть прочитати в новому просторі зв'язок із попереднім.

У цьому сенсі архітектурне регулювання має справу не з абстрактною «думкою громади», а з культурним правом на тяглість середовища. С. І. Кот слушно визначає культурну спадщину як одну з найпотужніших складових української ідентичності, а також пише: «Ретельно збережена та належним чином репрезентована культурна спадщина – джерело зростання і духовного розвитку українського народу» (S. I. Kot, 2018). Важливим тут є слово «репрезентована»: об'єкт, прихований новою забудовою, позбавлений зрозумілого доступу або вилучений із повсякденного маршруту, може формально залишатися збереженим, але фактично перестає діяти як носій пам'яті.

Ідентичність тримається на зв'язку міської форми з повсякденним життям і локальними оповідями. Історична площа може зберегти геометрію, але втратити ринок, вечірнє життя, доступність перших поверхів і традиційний шлях процесії. Формально план не змінився, проте для мешканців це вже інше місце. Так само збережена домінанта слабшає як орієнтир, якщо її закрито новою забудовою або вилучено зі звичного маршруту.

Я. М. Юрик наголошує, що ставлення людини до міста включає фізіологічний комфорт, безпеку, практичну й соціальну орієнтацію, функціональну зручність, естетичну досконалість та можливість самоідентифікації (Ya. M. Yuryk, 2015). Отже, охорона ідентичності не означає заборону сучасного комфорту. Навпаки, простір, який не відповідає базовим потребам, поступово втрачає мешканців, практики й живу пам'ять. Регулювання повинно втримувати рівновагу: не консервувати місто як декорацію, але й не обмінювати його культурну складність на короткострокову ефективність.

2. Матеріальні носії нематеріального

Нематеріальна цінність стає предметом архітектурної дії лише після того, як встановлено її просторовий носій. Пам'ять про подію може бути пов'язана з будинком, подвір'ям, перехрестям, візуальною віссю або маршрутом. Локальна традиція може залежати від вільного майданчика, певної акустики, тіні дерев, відкритості першого поверху чи можливості тимчасово перекрити рух. Відчуття «свого» масштабу часто підтримують не видатні пам'ятки, а ширина фронту парцели, ритм входів, невеликі крамниці, матеріал мощення і звичний перехід між приватним та публічним.

Л. О. Апостолова-Сосса і О. О. Зливкова описують традиційний характер через розпланування, об'ємнопросторову композицію, парцеляцію, щільність, висотність, лінію забудови, співвідношення доміант і рядової тканини, силует, матеріали й типи покрівель (L. O. Apostolova-Sossa & O. O. Zlyvkova, 2015). До цих ознак варто додати час і спосіб користування: як часто відбувається певна подія, скільки людей вона збирає, чи залежить від сезону, доступу, акустики або освітлення.

Це дає змогу пояснити, що саме може бути втрачено через конкретне проєктне рішення. Коли важливим є вид на сакральну доміанту з традиційного шляху, варто перевіряти її реальну видимість під час руху, а не посилаючись на абстрактну «гармонійність». Якщо площа живе завдяки щотижневому ринку, значення матимуть під'їзд, місце для обладнання та можливість швидко змінювати спосіб використання простору. Культура сусідських дворів, своєю чергою, залежить від проходів, спільних зон, кількості входів і відсутності глухих огорож.

Розмова про локальну ідентичність легко стає абстрактною, якщо починається вже після появи ескізу. На цьому етапі мешканці здебільшого реагують на готовий образ, а проєктант захищає рішення, у яке вкладено час і кошти. Натомість доцільно починати з опису самого місця: хто і коли ним користується, які маршрути повторюються щодня, де люди зупиняються, що вважають орієнтиром, які події потребують певної площі або конфігурації простору. Такі відомості можна отримати з інтерв'ю, спільного мапування, спостереження, родинних фотографій і календаря локальних подій.

Методичні рекомендації З. О. Босик і Л. М. Снігірьової корисні тут увагою до носіїв спадщини, контексту та способу передачі практики (Z. O. Bosyk & L. M. Snihyrova, 2015). Для міста це означає, що недостатньо записати: «площа має важливе значення для громади». Потрібно зрозуміти, чи пов'язане це значення з щотижневим ринком, процесією, зустрічами після богослужіння, шкільним маршрутом або видом на доміанту. Кожна з цих ситуацій залежить від інших просторових умов і по-різному реагує на зміну забудови.

Експертний та повсякденний погляди не завжди збігаються. Архітектор може цінувати завершену композицію площі, тоді як мешканці – прохід через неї, тінь старих дерев або можливість поставити тимчасові торгові ряди. Жоден із цих описів не слід автоматично вважати головним. Вони показують різні способи існування того самого місця, а суперечність між ними є частиною матеріалу для проєктування.

Водночас не кожний спогад має ставати підставою для заборони. Важливо з'ясувати, наскільки певна практика залежить саме від цього простору. Одну подію можна перенести без втрати змісту, інша тримається на послідовності конкретного маршруту, виді або близькості певної будівлі. Робоча карта цінного середовища тому має показувати не лише об'єкти, а й зв'язки: звідки відкривається вид, як люди підходять до площі, де проходить межа публічного й приватного, які перші поверхи підтримують життя вулиці.

М. М. Косьмій називає людину ключовим учасником перетворення як нематеріального, так і матеріального у місті (М. М. Kosmii, 2019). Це застерігає від суто інвентаризаційного погляду. Будинок, маршрут і локальна назва важливі не як окремі позиції в реєстрі, а як частини досвіду, що повторюється. Саме у відношеннях між ними нематеріальне набуває просторової форми.

Історико-архітектурний опорний план залишається основним документом, на якому ґрунтуються межі історичних ареалів, зони охорони пам'яток і режими використання території (О. V. Babushko, 2025). Проте сама наявність такого плану ще не гарантує виваженого рішення. Формулювання на кшталт «гармонійного включення» нової забудови залишають надто широкий простір для тлумачення, якщо не пояснено, що саме в конкретному кварталі утворює його характер.

Для однієї території вирішальним може бути силует і видимість домінанти, для іншої – дрібна парцеляція, короткі фасадні фронти й часті входи, для третьої – наскрізні проходи через квартал або можливість проводити ринок. Тому поруч із висотою та щільністю варто фіксувати історичну лінію забудови, масштаб парцел, допустиму довжину безперервного фасаду, характер першого поверху, важливі видові точки, доступність дворів і місця, необхідні для усталених подій. Ідеться не про однаковий набір вимог для кожного історичного ареалу, а про точність опису конкретного місця.

Дослідження М. В. Каплінської показує, що загальна будівельна норма іноді суперечить охоронній меті. На історичних ринкових площах нормативна ширина вулиці або стандартний протипожежний розрив можуть унеможливити збереження червоної лінії та рядової структури забудови (М. V. Kaplinska, 2015). Такий конфлікт не вирішується простим послабленням вимог. Безпека, доступність і збереження середовища мають бути узгоджені в одному проєктному рішенні, обґрунтованому для конкретної території.

Оцінювати вплив нового об'єкта лише за фасадом недостатньо. Потрібні розгортки вулиць, перерізи, фотомонтажі з реальних точок огляду та пояснення того, як зміняться рух, доступ і використання відкритих просторів. Якщо забудова перекриває звичний вид, утворює глухий фронт замість кількох входів або закриває прохід через квартал, ця зміна має бути видимою до ухвалення рішення, а не після завершення будівництва.

Контроль також не завершується видачею дозволу. Є. О. Архипова і О. О. Клевчук пов'язують дієвість державного регулювання з доступністю інформації, узгодженістю дій органів влади та постійним моніторингом (Ye. O. Arkhyrova & O. O. Klevchuk, 2021). Для міського середовища важливо перевіряти не тільки фактичну висоту чи матеріал фасаду, а й те, чи залишилися відкритими погоджені проходи, чи працюють публічні зони, чи не замінено активний перший поверх паркінгом або технічними приміщеннями. Проєкт може відповідати кресленням і водночас погіршити життя місця, якщо після реконструкції зникають доступні послуги, постійні мешканці й звичні події.

Сумісність не варто зводити до стилістичної подібності. Нова будівля може бути виразно сучасною і водночас підтримувати масштаб кварталу, парцеляцію, ритм входів, види та пішохідні зв'язки. І навпаки, фасад із декоративними історичними мотивами може приховувати надмірний об'єм, довгий монотонний фронт або закритий двір. В. М. Мещеряков слушно розглядає традиційний характер як властивість середовища, а не окремої стилізованої споруди (V. M. Meshcheriakov, 2018).

Питання до проєкту мають впливати з того, як улаштоване місце. У зоні композиційного впливу домінанти потрібно бачити зміну панорами й послідовність її сприйняття під час руху. У торговому осередку важливі дрібні приміщення, часті входи, можливість тимчасового використання площі та перебування без обов'язкового споживання. У житловому кварталі більше значення мають доступність дворів, співвідношення приватного і спільного простору, озеленення, освітлення та мікроклімат. Універсальна анкета тут так само малокорисна, як і універсальний архітектурний стиль.

Окремої уваги потребує сенсорний характер вулиці. Матеріал мощення, тінь дерев, нічне світло, акустика вузького проходу чи присутність води рідко мають самостійний охоронний

статус, хоча суттєво впливають на впізнаваність місця. Їх не обов'язково консервувати без змін, але проєкт має принаймні показати, що станеться з цим досвідом після втручання. Заміна дерев суцільним мощенням або м'якого фонового освітлення яскравими рекламними екранами змінює середовище не менше, ніж новий фасад.

Так само не кожна втрата потребує буквального відтворення. Пам'ять про зруйновану споруду може підтримувати збережений фрагмент, контур фундаменту, порожнина в забудові, назва або нова публічна функція. Вибір залежить від достовірності відомостей, суспільного значення місця, технічних можливостей і того, як громада ставиться до втрати. Архітектурна відповідь має бути чесною щодо меж відомого й не підміняти пам'ять переконливою, але недостовірною декорацією.

Проблема збереження ідентичності полягає не стільки у відсутності ще одного документа, скільки в розпорошеній відповідальності. Орган місцевого самоврядування володіє частиною даних, орган охорони спадщини встановлює режими, проєктант працює з конкретною ділянкою, інвестор визначає економічні межі, а мешканці знають щоденне життя місця. Якщо ці знання зустрічаються лише на фінальному громадському обговоренні, змінити проєкт уже складно.

С. І. Кот показує, що органи охорони спадщини в різних громадах мають неоднаковий статус, штат і реальну спроможність виконувати свої повноваження (S. I. Kot, 2018). Тому відкритий доступ до меж, режимів, облікових матеріалів, погоджень і проєктних візуалізацій має практичне значення. Він дає змогу побачити суперечності раніше й не покладатися на пам'ять окремого посадовця або на документи, доступні лише учасникам погодження.

Участь громади доречна до формування концепції, коли ще можна обговорити не колір фасаду, а саме завдання. Йдеться про важливі маршрути, допустиму висоту, функцію першого поверху, доступ до двору, долю зелені та можливість продовження локальної практики. Після цього фахова рецензія має перевіряти повноту вихідних даних і переконливість аргументації, а не відповідність проєкту особистому смаку рецензента. О. В. Бабушко зауважує, що навіть затверджена науково-проєктна документація може містити картографічні неточності й потребувати незалежного перегляду (O. V. Babushko, 2025).

Самі заборони не створюють стійкої охорони. Власник історичної будівлі потребує доступу до консультацій, фахових типових рішень і програм співфінансування. Інакше суспільна цінність перетворюється на приватний фінансовий тягар, а занедбання стає способом дочекатися дозволу на радикальну перебудову. Збереження працює там, де вимоги зрозумілі, рішення публічні, а користування історичною будівлею залишається економічно можливим.

Війна радикально загострила питання, які в мирний час здавалися теоретичними. Руйнування може одночасно знищити житло, архітектурну форму, маршрут, функцію, соціальну мережу і місце пам'яті. Відповідь не може бути однаковою для всіх об'єктів. Повне відтворення виправдане там, де є достатня документація, виняткова символічна цінність і суспільна згода; консервація руїни – там, де сам слід руйнування стає історичним свідченням; нова архітектура – там, де вона здатна відновити просторовий каркас і життя, не фальсифікуючи втрачений матеріал.

Є. М. Демешкант формулює важливу засаду: під час відновлення житлової забудови в історичних ареалах потрібно функціонально адаптувати її до сучасного життя й водночас забезпечити спадкоємність розвитку, зберігаючи параметри історично успадкованого просторового каркаса (Ye. M. Demeshkant, 2024). Цей підхід звільняє від хибної альтернативи між «точною копією» та «повністю новим містом». Предметом спадкоємності можуть бути мережа вулиць, парцеляція, масштаб, положення домінант, тип дворів, активність перших поверхів, матеріальний фрагмент, назва і колективна практика.

У повоєнній ситуації особливого значення набуває документування до початку розчищення. Фотографії, обміри, цифрова фіксація, усні свідчення, збережені фрагменти й повсякденні маршрути мають розглядатися разом. Інакше рішення про відновлення спиратиметься на образ «типового історичного міста», а не на конкретну складність

зруйнованого місця. Ю. С. Баланюк наголошує на потребі переносити теоретичні напрацювання у практику збереження, пристосування й відновлення (Yu. S. Balaniuk, 2022); після воєнних руйнувань ціна поверхового рішення стає особливо високою.

Водночас пам'ять руйнування не повинна поглинути всі інші шари міського життя. Якщо кожний пошкоджений будинок залишити руїною, мешканці не отримають житла; якщо стерти всі сліди, суспільство втратить свідчення. Рішення може полягати у збереженні окремих фрагментів, позначенні втраченого контуру, включенні пам'ятного місця в нову функцію або створенні маршруту, який пояснює подію. Важливо, щоб меморіалізація не була випадковим додатком до забудови й водночас не перетворювала все відновлене місто на простір травми.

Обговорення

Розширення предмета охорони за межі окремої пам'ятки не повинно створювати необмежене поле суб'єктивних заборон. Посилання на «дух місця» саме по собі не є достатнім аргументом. Потрібні джерела, натурні спостереження, свідчення мешканців і зрозуміле пояснення того, як запроєктована зміна вплине на конкретний вид, маршрут, практику або спосіб користування простором. Чим суворіше обмеження, тим переконливішим має бути його обґрунтування.

Місто до того ж не має одного голосу. У ньому співіснують пам'яті різних поколінь, етнічних, релігійних, професійних і соціальних груп. Б. С. Черкес і Я. М. Юрик описують міську ідентичність як змінне нашарування в часі (B. S. Cherkes & Ya. M. Yuryk, 2014). Тому регулювання не повинно закріплювати один канонічний образ минулого. Якщо значення місця є суперечливим, проєкт має не приховувати цю суперечність, а пояснювати власну позицію щодо неї.

Інший ризик – музеєфікація повсякденності. Надмірно детальний дизайн-код здатний перетворити живу вулицю на сценографію, де немає місця для тимчасової торгівлі, зміни вітрини чи непередбаченого способу використання. Жорстко визначати варто лише ті параметри, від яких справді залежить цінність місця; в інших питаннях місто повинно залишатися відкритим до адаптації. Традиційний характер не тотожний незмінності.

Проведений аналіз показує, що мова нематеріальної спадщини й мова містобудівної документації можуть доповнювати одна одну. Розповідь мешканця допомагає побачити значення місця, а архітектурне дослідження – встановити, від яких просторових умов воно залежить. Цей зв'язок не дає готового рецепта забудови, проте робить підстави рішення конкретнішими й доступнішими для публічного обговорення.

Висновки

Локальна ідентичність не міститься в окремому фасаді й не відтворюється добром «історичної» стилістики. Вона виникає зі зв'язку забудови, відкритих просторів, маршрутів, функцій і пам'яті мешканців. Тому охорона пам'ятки без уваги до її видимості, доступності та місця в повсякденному житті може виявитися лише формальною.

Містобудівна документація здатна враховувати цей зв'язок, якщо описує конкретне середовище, а не обмежується загальними формулами. Поряд із висотою та щільністю значення можуть мати парцеляція, довжина фасадного фронту, частота входів, проходи через квартал, характер перших поверхів, видові точки й умови проведення локальних подій. Вибір цих ознак має залежати від території, а не від наперед заданого переліку.

Участь громади потрібна на початку роботи над проєктом, оскільки саме мешканці часто знають ті властивості місця, яких не видно в архівних матеріалах і кресленнях. Водночас їхні свідчення мають співвідноситися з натурним та історико-архітектурним дослідженням. Такий підхід допомагає відрізнити обґрунтовану вимогу від суб'єктивного побажання й робить рішення зрозумілішим для всіх сторін.

Для повоєнного відновлення особливо важливо зберегти не лише окремі матеріальні фрагменти, а й просторову тяглість міста. Відтворення, сучасне доповнення, консервація руїни чи меморіалізація можуть бути виправданими в різних обставинах. Перевіряти ці

міркування надалі доцільно на конкретних історичних ареалах, порівнюючи проєктні наміри з тим, як простір фактично працює після реалізації.

References

- Apostolova-Sossa, L. O., & Zlyvkova, O. O. (2015). Zberezhennia tradytsiinoho kharakteru seredovyscha yak skladova pamiatkookhoronnoi diialnosti v mezhakh okhoronnykh zon zapovidnykiv [Preservation of the traditional character of the environment as a component of heritage protection within reserve protection zones]. *Arkhytekturnyi Visnyk KNUBA*, 7, 34–41.
- Arkhytova, Ye. O., & Klevchuk, O. O. (2021). Derzhavne rehuliuвання u sferi okhorony kulturnoi spadshchyny Ukrainy [State regulation in the field of cultural heritage protection in Ukraine]. *Investysii: Praktyka ta Dosvid*, 13–14, 51–57. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.13-14.51>
- Babushko, O. V. (2025). Istoryko-arkhytekturnyi oporny plan yak zasib zberezhennia kulturnoi spadshchyny Zhytomyrshchyny [The historical and architectural reference plan as a means of preserving the cultural heritage of the Zhytomyr region]. In *Global trends in science and education: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference* (pp. 774–779). Kyiv, Ukraine.
- Balaniuk, Yu. S. (2022). Dosiahnennia i problemy naukovykh doslidzen, zberezhennia i rozvytku arkhytekturno-mistobudivnykh ob'ektiv kulturnoi spadshchyny Ukrainy [Achievements and problems of research, preservation, and development of architectural and urban-planning cultural heritage sites in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho Universytetu "Lvivska Politekhnikha". Seriya "Arkhytektura"*, 4(1), 10–20. <https://doi.org/10.23939/sa2022.01.010>
- Bosyk, Z. O., & Snihyrova, L. M. (2015). *Nematerialna kulturna spadshchyna: Vyiavlennia, identyfikatsiia, dokumentuvannia, zvitnist: Naukovo-metodychni rekomendatsii* [Intangible cultural heritage: Detection, identification, documentation, and reporting: Scientific and methodological recommendations]. Lohos.
- Cherkes, B. S., & Yuryk, Ya. M. (2014). Identychnist ta pamiat u miskomu seredovyschi [Identity and memory in the urban environment]. *Visnyk Natsionalnoho Universytetu "Lvivska Politekhnikha". Arkhytektura*, 793, 35–39.
- Demeshkant, Ye. M. (2024). Zasady vidbudovy zhytlovykh utvoren v seredovyschi istorychnykh mist [Principles for reconstructing residential formations in the environment of historic cities]. *Arkhytekturnyi Visnyk KNUBA*, 30–31, 62–71. <https://doi.org/10.32347/2519-8661.2024.30-31.62-71>
- Kaplinska, M. V. (2015). Normatyvno-pravovi aspekty reheneratsii rynkovykh ploshch istorychnykh mist Halychyny [Regulatory and legal aspects of regenerating market squares in the historic cities of Galicia]. *Visnyk Natsionalnoho Universytetu "Lvivska Politekhnikha". Arkhytektura*, 836, 181–188.
- Kosmii, M. M. (2019). Metodolohichni aspekty vplyvu nematerialnykh chynnykiv na prostorovu strukturu mista [Methodological aspects of the influence of intangible factors on the spatial structure of a city]. *Komunalne Hospodarstvo Mist*, 6(152), 158–163. <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2019-6-152-158-163>
- Kosmii, M. M. (2020). Teoretychni pidkhody do rozuminnia nematerialnoho v arkhytekturi ta urbanistytsi [Theoretical approaches to understanding the intangible in architecture and urbanism]. *Visnyk Natsionalnoho Universytetu Vodnoho Hospodarstva ta Pryrodokorystuvannia. Tekhnichni Nauky*, 3(91), 85–98. <https://doi.org/10.31713/vt320208>
- Kosmii, M. M., & Hrebeniuk, I. V. (2026). Vplyv nematerialnykh chynnykiv na formuvannia identychnosti miskoho prostoru v strukturi mista (na prykladi Ivano-Frankivska) [The influence of intangible factors on the formation of urban-space identity in the city structure: The case of Ivano-Frankivsk]. *Komunalne Hospodarstvo Mist*, 1(196), 74–81. <https://doi.org/10.33042/3083-6727-2026-1-196-74-81>
- Kot, S. I. (2018). *Pro stan zberezhennia kulturnoi spadshchyny Ukrainy: Informatsiino-analitychni materialy do parlamentskykh slukhan "Stan, problemy ta perspektyvy okhorony kulturnoi*

spadshchyny v Ukraini" 18 kvitnia 2018 r. [On the state of preservation of Ukraine's cultural heritage: Information and analytical materials for the parliamentary hearings, April 18, 2018]. Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy.

- Meshcheriakov, V. M. (2018). Formuvannia tradytsiinoho kharakteru seredovyscha istorychnykh mist z vidtvorenniam vtrachenikh pamiatok: Aktualnist, pravove ta normatyvne zabezpechennia [Forming the traditional character of historic-city environments by reconstructing lost monuments: Relevance and legal and regulatory support]. *Visnyk Natsionalnoho Universytetu "Lvivska Politekhnikha". Arkhitektura*, 893, 87–93.
- Rybchynskyi, O. V. (2017). Obgruntuvannia neobkhidnosti zberezhennia seredmistia istorychnoho mista Ukrainy [Justifying the need to preserve the center of a historic Ukrainian city]. *Arkhitekturnyi Visnyk KNUBA*, 13, 299–304.
- Yuryk, Ya. M. (2015). Pamiat u miskomu seredovyschi [Memory in the urban environment]. *Visnyk Natsionalnoho Universytetu "Lvivska Politekhnikha". Arkhitektura*, 836, 64–71.